

Improvisació i ornamentació

Dades generals

Nom de l'assignatura Improvisació i ornamentació

Tipus d'assignatura Obligatoria

Impartició primer semestre

crèdits ECTS 12

Valor total en hores 60

Hores presencials lectives: 30

Altres hores presencials: 3

Hores per treballs dirigits (no presencials): 3

Hores per estudi i aprenentatge autònom: 24

Professor/a Francisco Rubio

Departament Música Antiga

Prerequisits i orientacions prèvies per a cursar l'assignatura

Assignatura de caràcter pràctic. Els alumnes acudeixen a ella amb el seu instrument, disposats a tocar o a cantar. Gens hi ha menys improvisat que una improvisació. Dons, quant millor sigui el nivell tècnic de l'alumne, millor s'aprofitarà de l'assignatura.

Competències que es desenvolupen en l'assignatura

Resultats aprenentatge (objectius generals)

CT3,6, 8,13, 15, 17,

CG1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 11, 17, 21, 22, 23 24 25 26

IN1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10

Eixamplar l'horitzó musical i professional i complementar la pròpia formació global mitjançant la familiarització amb tècniques d'improvisació.

Desenvolupar la versatilitat i capacitat d'adaptació a situacions diverses i la possibilitat d'autoformació permanent.

Assimilar i aplicar de manera pràctica tota mena d'elements conceptuals, teòrics i metodològics específics de la música pròpia a l'instrument triat i aprofundir en els seus elements interpretatius específics.

Fer-ne una eina d'estudi formal, estètic i contrapuntístic, i d'elaboració d'arranjaments i composicions pròpies (*glosas*).

Disposar de la improvisació, lliure o en estils històrics, com a mitjà d'expressió de gran valor en situacions musicals diverses.

Aprofundir la comprensió dels estils històrics i desenvolupar la versatilitat instrumental i musical, per mitjà de la improvisació.

Aplicar els coneixements de contrapunt a la pràctica de la improvisació i de l'acompanyament, amb una enriquidora interacció de tots aquests elements.

Desenvolupar la versatilitat i l'espontaneïtat sobre l'instrument així com les habilitats de coordinació amb altres intèrprets, per mitjà de la improvisació.

Objectius concrets de l'assignatura

Comprendre la importància de la improvisació en la música no improvisada (i viceversa): text enfront de comentari de text (glossa) i ornamentació.
L'assignatura aprofundeix en l'enfocament abans de res textual de la interpretació musical amb criteris històrics.

Trobar-se capacitat per improvisar glosses i ornamentacions en diversos estils sobre textos musicals històrics.

Blocs temàtics (continguts de l'assignatura)

Conceptuals

Glossas en diversos estils i les seves llicències a través de les diverses generacions: entorn del Codex Faenza; entorn del Ganassi (1535); entorn del 1550 (Ortiz, Santa María, Cabezón, Bermudo ...); entorn del 1585 (Bassano, Dalla Casa, Conforto, Virgiliano, Rogniono ...); entorn del 1600 (Bovicelli, Monteverdi, Caccini, Rognoni, Spadi, Brunelli ...). Ornamentacions en diversos estils i les seves llicències a través de les diverses generacions i països.

Procedimentals

Debat constructiu i crític sobre tècniques d'assaig col·lectiu i sobre interpretació. Coordinació i control auditiu de la interpretació col·lectiva i de la pròpia part dins del conjunt. Interpretació col·lectiva d'obres del diversos repertoris vocals, instrumentals o mixts, religiosos i profans, incloent el repertoris de recuperació patrimonial. Interpretació cambrística i de conjunt. Desenvolupament, millora i adequació de les tècniques d'articulació i d'emissió.

Activitats d'aprenentatges i organització general de l'assignatura

Metodologia de classe i activitats principals d'aprenentatge (presencials i no presencials)

Tècniques de lectura de les fonts (que solen presentar-se segons dues tècniques complementàries però oposades: *el breviar* i *la selva*), exercicis d'improvisació basats en les notes obligades enfront de les notes lliures, sustentats en el major nombre possible de regles i les seves successives llicències. L'ornamentació es treballarà en relació amb la musicalitat, sobre partitures concretes d'autors triats pels alumnes o el professor, ja que cada ornament obeeix a una intenció.

Planificació de les activitats (descripció i temporalització)

Després d'una introducció teòrica sobre les regles de la glossa i el seu funcionament en relació amb el text, passarem ràpidament a exercicis pràctics d'improvisació, amb l'instrument o la veu, complementats amb exercicis escrits i amb l'instrument o la veu a preparar a casa. La interpretació té un component objectiu i obligatori, el de la glossa o comentari, i un altre subjectiu i necessari, el de l'ornamentació, que depèn dels cànons del bon gust. Per això, l'estudi de l'ornamentació s'abordarà a partir de les obres concretes del repertori que els alumnes estiguin estudiant en aquest moment. De tot això es dedueix que la assignatura es complementarà i es coordinarà amb el desenvolupament acadèmic de l'instrument principal.

Avaluació acreditativa dels aprenentatges

Criteris i sistemes d'avaluació de l'assignatura

Assistència i participació en tot el procés de treball.

La improvisació és una manera de viure, no només una pràctica sinó una actitud, igual que l'instrument musical que estudiem. La flexibilitat, principal virtut musical, té a veure amb aquesta actitud i aquesta pràctica. Els criteris d'avaluació (contínua) atendran constantment a aquests aspectes: flexibilitat, pràctica assídua i capacitat d'interpretació dels textos.

Activitats d'avaluació i la seva relació amb la qualificació final

Activitat o registre d'avaluació	Període o moment de realització	Pes en la qualificació final
Generar glosses d'acord a les regles bàsiques de fidelitat al text	Al principi. Especial èmfasi durant Impro i Ornam I però es tractaran també, durant aquest semestre, les altres matèries.	10%
Generar glosses d'acord a successives llicències sobre les regles de fidelitat al text	A continuació. Especial èmfasi durant Impro i Ornam II però es tractaran també durant aquest semestre les altres matèries.	10%
Realitzar una glossa d'un text complet (motet, madrigal, etc) al costat de la seva necessària ornamentació	Al final. Especial èmfasi durant Impro i Ornam III i IV però es tractaran també durant aquest semestre les altres matèries.	30%
Ornamentació barroca en estil francès	Al principi, després de conèixer els fonaments de la glossa. Especial èmfasi durant Impro i Ornam I i II	20%
Ornamentació barroca en estil Italià	Després de l'ornamentació en estil francès.	30%

	Especial èmfasi durant Impro III i IV	
--	--	--

Fonts d'informació bàsica

BREU BIBLIOGRAFIA BÀSICA (molt incompleta)

+1.- GANASSI, Silvestro, *Opera intitolata Fontegara la quale insegna a sonare di flauto*, Venecia, 1535 (Arnaldo Forni Editore -citado en adelante como FORNI-, colección *Bibliotheca Musica Bononiensis* -citada en adelante como *BMB*-, código ISBN 88 271 0562 X. Dirección de la editorial: Via Gramsci, 164 - 40010 Sala Bolognese (Bologna, Italia). Tel. (051) 681 41 42. Fax (051) 681 46 72. E-mail para solicitar pedidos: orders@fornieditore.com).

++2.- ORTIZ, Diego, *Trattado de glosas sobre clausulas y otros géneros de puntos*, Roma, 1553 (Edición en facsímil: SPES, Lungarno Guicciardini, 9r. Florencia).

++2bis.- ORTIZ, Diego, *Trattado de glosas sobre clausulas y otros géneros de puntos*, Roma, 1553. (Edición moderna de Max Schneider, *Bärenreiter-Ausgabe*, nº 684, en Bärenreiter-Verlag, Kassel, 1936).

+3.- DALLA CASA, Girolamo, *Il vero modo di diminuir, con tutte le sorti di stromenti, di fiato, et corda, et di voce humana*, Venecia, 1584 (FORNI, colección BMB [*Bibliotheca Musica Bononiensis*], 88 271 0651 0).

3.1.- DALLA CASA, Girolamo, *"A la dolce ombra (Sestina)" Setting with four decorated parts after Cipriano da Rore ...* London Pro Musica Edition, colección: *ricercate e passaggi, improvisation and ornamentation, 1580-1630*, nº 12 (LPM REP 12) Londres, 1986. (De especial interés, ya que ofrece un ejemplo sobre la manera de glosar en todas las voces).

+4.- BASSANO, Giovanni, *Ricercate, passaggi et cadentie*, Venecia, 1585. (Edición moderna de Richard Erig. Musikverlag zum Pelikan, Zürich, 1976).

++5.- BASSANO, Giovanni, *Motetti, madrigali, et canzoni francesi, di diverse eccellentissimi autori à 4, 5, et 6 voci. Diminuiti per sonar con ogni sorte di stromenti, et anco per cantar con la semplice voce*, Venecia, 1591 (No conozco una edición de esta obra pero me encantaría mucho conocerla ya que es fundamental. Si no se encontrase, su carencia se suple en las citas siguientes: 5.1, 5.2, etc. De la colección LPM REP, que sigue, sólo se han puesto algunos ejemplos, por economía de presupuesto, pero, ya que no es excesivamente cara, se podría comprar entera).

5.1.- DALLA CASA, Girolamo & BASSANO, Giovanni, *Divisions on Chansons I ...: "Frais et gaillard", "Ung gay bergier", "Petit Jacquet", "Petite fleur coincte ...", "Alix avoit aux dens"*, London Pro Musica Edition, colección: *ricercate e passaggi, improvisation and ornamentation, 1580-1630*, nº 3, (LPM REP 3) Londres, 1980.

5.2.- DALLA CASA, Girolamo & BASSANO, Giovanni, *Divisions on Chansons II ... : "Content ou non", "Oncques amour"*, London Pro Musica Edition, colección: *ricercate e passaggi, improvisation and ornamentation, 1580-1630*, nº 5 (LPM REP 5) Londres, 1981.

5.3.- DALLA CASA, Girolamo & BASSANO, Giovanni, *Divisions on "Susanne ung jour"*, London Pro Musica Edition, colección: *ricercate e passaggi, improvisation and ornamentation, 1580-1630*, nº 7 (LPM REP 7) Londres, 1982.

5.4.- DALLA CASA, Girolamo & BASSANO, Giovanni, *Divisions on Chansons III ...: "A la fontaine", "Arousez vo violette"*, London Pro Musica Edition, colección: *ricercate e passaggi, improvisation and ornamentation, 1580-1630*, nº 8 (LPM REP 8) Londres, 1981.

5.5.- DALLA CASA, Girolamo & BASSANO, Giovanni, *Divisions on "Vestiva i colli"*, London Pro Musica Edition, colección: *ricercate e passaggi, improvisation and ornamentation, 1580-1630*, nº 13 (LPM REP 13) Londres, 1987.

6.- ROGNIONO, Richardo, *Passaggi per potersi essercitare nel diminuire terminantemente con ogni sorte d' instrumenti. Et anco diversi passaggi per la semplice voce humana*, Venecia, 1592. VER 12.- ROGNONI Taeggio, Francesco, *Selva di varii passaggi*, Milán, 1620

7.- CONFORTO, Giovanni Luca, *Breve et facile maniera di esercitarsi ad ogni scolaro, non solamente a far passaggi ...*, Roma, 1593. (Edición facsímil: Broude Brothers Limited, Nueva York).

+8.- BOVICELLI d' Assisi, Gio. Battista, *Regole, passaggi di musica, madrigali et motetti passeggiati*, Venecia, 1594 (Edición en facsímil en Bärenreiter-Verlag: Nanie Bridgman, Kassel - Basel, 1957. "Documenta musicologica" 1/12).

+9.- VIRGILIANO, Aurelio, *Il dolcimelo*, hacia 1600 (SPES).

10.- SPADI di Faenza, Gio. Battista, *Libro de passaggi ascendenti et descendenti di grado per grado, et ancor di terza. Con altre cadenze, et madrigali diminuiti per sonare con ogni sorte di stromenti, et anco. per cantare con la semplice voce*, Venecia, 1609 y 1624 (FORNI, colección *BMB*, 88 271 2045 9: creo que la edición está agotada pero desconozco si otras editoriales han publicado esta obra).

+11.- BRUNELLI, Antonio, *Varii exercitii ...*, 1614. (Edición moderna: Musikverlag zum Pelikan, Zürich, 1977).

++12.- ROGNONI Taeggio, Francesco, *Selva di varii passaggi*, Milán, 1620 (FORNI, colección *BMB*, 88 271 0629 4. A pesar de la gran importancia que otorgamos a este tratado, quizás es mejor esperar a la aparición de la nueva edición que prepara FORNI, actualmente en prensa, porque en ella se publicará también, junto a la *Selva*, ROGNIONO, Richardo, *Passaggi per potersi essercitare nel diminuire terminantemente con ogni sorte d' instrumenti. Et anco diversi*

passaggi per la semplice voce humana, Venecia, 1592, con un prólogo de Bruce Dickey).

+13.- AA. VV. Italienische Diminutionem , Amadeus Verlag, Zürich, 1979.

13.- BONIZZII, Vincenzo, Alcune opere di diversi autori a diverse voci, passaggiate principalmente per la viola bastarda, ma anco. per ogni sorte di stromenti, e di voci, Venecia, 1626.

14.- BERMUDO, Juan, Declaración de instrumentos musicales, Osuna, 1555. Pot trobar-se el facsímil en Internet: Biblioteca Nacional de España > Biblioteca Digital Hispánica > Buscar – Título – “Declaración de instrumentos musicales”, o directament l'enllaç (recerca: 12 de juliol de 2011)
http://bibliotecadigitalhispanica.bne.es:80/view/action/singleViewer.do?dvs=1310455814676~762&locale=es_ES&VIEWER_URL=/view/action/singleViewer.do?&DELIVERY_RULE_ID=10&frameId=1&usePid1=true&usePid2=true

15.- de SANCTA MARIA, Thomas, Arte de tañer fantasia, Valladolid, 1565. Edición de Luis Antonio González Marín. CSIC, Barcelona, 2007

16.- CERONE, Pedro, El Melopeo y Maestro, Nápoles, 1613. Edición de Antonio Ezquerro Esteban. CSIC, Barcelona, 2007

17a.- CABEZÓN, Antonio de - (1510 - 1566); CABEZÓN, Hernando de - (ca. 1541 - 1602) (editor); Obras de musica para tecla, arpa y vihuela de Antonio de Cabeçon ..., Francisco Sánchez (impresor) (fl. 1572 - 1590), Madrid, 1578. Biblioteca Nacional de España, Madrid. Signatura R/003891. PID 202212.
<http://bibliotecadigitalhispanica.bne.es>

17b.- CABEZÓN, Antonio de. Artigas, J.; Delgado, G.; Ezquerro, A.; González Marín, L. A.; González Uriol, J. L. y González Valle, J. V. (editores); Obras de musica para tecla, arpa y vihuela de Antonio de Cabeçon ..., ... recopiladas y puestas en cifra por Hernando de Cabezón, su hijo. Madrid, 1578, 4 volúmenes, CSIC e Institución Fernando el Católico, Zaragoza, 2010.

17c.- CABEZÓN, Antonio de; Doderer, Gerhard; Bernal Ripoll, Miguel (editores); Selected Works for Keyboard ,4 volúmenes, Bärenreiter, 2010.

17d.- CABEZÓN, Antonio de. Anglés, Higinio (editor); Obras de música para tecla, arpa y vihuela ... recopiladas y puestas en cifra por Hernando de Cabezón, su hijo. Madrid, 1578, 3 volúmenes, CSIC, Madrid, 1966. Segunda reimpression, 1996.

17e.- PEDRELL, Felip; Hispaniae Schola Musica Sacra. Opera varia (saecul. XV, XVI, XVII et XVIII) diligenter excerpta, achúrate revisa, sedulo concinnata a Philippo Pedrell. Volum. VIII. Antonius a Cabezón , 6 volúmenes dedicados a Cabezón (*Hispaniae Schola*, vols. 3-8), Juan Bata. Pujol y C^a editores, Breitkopf & Härtel, Barcelona, 1895- 1898 <https://urresearch.rochester.edu/institutionalPublicationPublicView?institutionalItemId=4756&versionNumber=1> (recerca: 12 de juliol de 2011)

17f.- PEDRELL, Felip; Diccionario biográfico y bibliográfico de músicos españoles, portugueses e hispanoamericanos antiguos y modernos, acopio de datos y

documentos para servir a la Historia del Arte Musical en nuestra nación , 2 volúmenes, de la A a la G. Tipografía de Victor Berdós y Feliu, Barcelona, 1894-1897

17g.- PEDRELL, Felip; Discursos leídos ante la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando en la recepción pública del Sr. D. Felipe Pedrell, el día 10 de Marzo de 1895 - : [Tema, necesidad de inspirar nuestra música en el estudio de nuestros grandes é ignorados maestros españoles de los siglos XVI y XVII y. Apunte biográfico crítico de D. Antonio Cabezón, organista de Felipe 2º], Tipografía de Victor Berdos, Feliu, Barcelona 1895. Signatura M/10215 de la Biblioteca Nacional de España, Madrid.

17h.- CABEZÓN, Antonio de, Glosados, edición de María Antonia Ester Sala, Unión Musical, Madrid, 1974.

18.- GUERRERO, Francisco, Motetes I-XXII, edición de José Mª Llorens, *opera omnia*, volumen III, CSIC, Barcelona, 1978. Conté (en la introducció) la famosa instrucció de Guerrero als seus ministrers sobre la manera de glossar.

19.- LUZZASCHI, Luzzasco, Madrigali per cantare et sonare ..., Roma, 1601. (Edición en facsímil: Archivum Musicum. Collana di testi rari, 35. SPES, 1980)

20.- MARINI, Biagio, Le Lagrime d'Herminia in stile recitativo, Parma, 1623 (FORNI, colección BMB, 88 271 0751 7) (Es tria com a exemple per mostrar com s'empren els recursos de la improvisació, amb finalitats expressives, en la *seconda prattica*, ja que la font és accessible a la nostra biblioteca de l' ESMUC).

21.- CORREA DE ARAUXO, Francisco, Facultad orgánica, Alcalá de Henares, 1628. Pot trobar-se el facsímil en Internet: Biblioteca Nacional de España > Biblioteca Digital Hispánica > Buscar – Título – “Facultat orgánica”, o directament l'enllaç (recerca: 12 de juliol de 2011)
http://bibliotecadigitalhispanica.bne.es:80/view/action/singleViewer.do?dvs=1310457288842~667&locale=es_ES&VIEWER_URL=/view/action/singleViewer.do?&DELIVERY_RULE_ID=10&frameId=1&usePid1=true&usePid2=true

21.1.- PRECIADO, Dionisio, Los quiebros y redobles en Francisco Correa de Araujo, Editorial Alpuerto (c/ Caños del Peral, 7. 28013. MADRID. Tel.: 91 547 01 90. Fax: 91 542 51 20)

MÚSICA PRÁCTICA

22.- CERRETO, Scipione, Della prattica musica vocale et strumentale, Nápoles, 1601 (FORNI, colección BMB, 88 271 0424 0).

23.- FINCK, Hermann, Practica musica, Wittenberg, 1556 (FORNI, colección BMB, 88 271 0486 0).

24.- GAFFURIO, Franchino, Practica Musice, Milán, 1496 (FORNI, colección BMB, 88 271 1048 8).

25.- LOSSIO, Luca, Erotemata musicae practicae, Nüremberg, 1563 (FORNI, colección *BMB*, 88 271 2161 7).

26.- ZACCONI, Lodovico, Prattica di musica utile et necessaria si al Compositore si anco al Cantore, Venecia, 1596-1622, FORNI, colección *BMB*, 88 271 0168 3 (2 volúmenes).

27.- ARTUSI, Giovanni Maria, L'arte del contraponto, Venecia, 1586 (FORNI, colección *BMB*, 88 271 2184 6).

28.- ARTUSI, Giovanni Maria, L'Artusi overo delle imperfettioni della moderna musica, Venecia, 1600-08 (FORNI, colección *BMB*, 88 271 0342 2).

29.- MEI, Girolamo, Discorso sopra la musica antica e moderna, Venecia, 1602 (FORNI, colección *BMB*, 88 271 0383 X).

30.- ANGLERIA, Camillo, Regola del contraponto e della musical compositione, Milán, 1622 (FORNI, colección *BMB*, 88 271 2374 1).

31.- BASSANI Oracio, Lezioni di contrappunto fatte da Francesco Maria Bassani, con alcune toccate e vari madrigali rotti (ossia passeggiati) da Orazio Bassani suo zio anno 1621, come sta scritto nel verso della seconda carta (Biblioteca Nazionale Centrale, Codice Miscelli 89, Florencia. Desconozco si hay edición moderna de la obra).

32.- SCALETTA, Orazio, Scala di musica, Venecia, 1626 [14 ediciones más, conocidas en su época; en 1652 aparece otra edición revisada por Michelangelo Grancino] (FORNI, colección *BMB*, 88 271 1536 6).

33.- ROSSI, Gio. Battista, Organo de Cantori per intendere da se stesso ogni passo difficile che si trova nella musica, Venecia, 1618 (FORNI, colección *BMB*, 88 271 2437 3) (Lleva también 4 canciones a 4 y continuo).

34.- ARON, Pietro, Trattato della natura et cognitione di tutti gli tuoni di canto figurato, Vinegia, 1525 (FORNI, colección *BMB*, 88 271 0708 8).

DÍALOGOS

35.- GALILEI, Vincenzo, Fronimo, Venecia, 1584, (FORNI, colección *BMB*, 88 271 0473 9).

36.- ARBEAU, Thoinot, Orchesografie, 1588 (FORNI, colección *BMB*, 88 271 0617 0).

37.- DIRUTA, Girolamo, *Il Transilvano*, Venecia, 1593-1622 (Parte I y II. FORNI, colección *BMB* [Bibliotheca Musica Bononiensis], 88 271 0615 4).

38.- BOTTIGLIARI, Ercole, *Il Desiderio*, Venecia, 1594, (FORNI, colección *BMB*, 88 271 0493 3).

39.- MAZZOCCHI, Domenico, *Dialoghi e sonetti posti in musica*, Roma, 1638 (FORNI, colección *BMB*, 88 271 0412 7).

40.- BANCHIERI, Adriano, *Cartella musicale ...* , Venecia, 1614 (FORNI, colección *BMB*).
